

Гмирянська К.О.

*слухачки аспірантури (без відриву від виробництва)
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

НОВА ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У статті комплексно досліджуються положення нової військової доктрини Російської Федерації на наявність у ній латентної загрози, насамперед, інформаційній безпеці України. З огляду на те, що попередні військові операції РФ супроводжувалися зміною військової доктрини, то логічно буде припустити, що в даних документах прямо чи опосередковано захищені засоби й методи досягнення військових цілей.

Ключові слова: військова доктрина, інформаційна безпека, інформаційна війна, Україна, РФ, пропаганда.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена Сучасними тенденціями глобалізаційних процесів і розвиток медіа-комунікацій кардинально змінили підхід до визначення поняття війни. Відповідно, значних змін зазнали і військові доктрини держав. Одне із ключових місць у концепціях ведення протистоянь посідає інформаційна війна.

Огляд джерельної бази наукового дослідження викликів та загроз інформаційній безпеці України показує, що в даному напрямку працює досить вузьке коло дослідників, більшість матеріалів викладено в контексті узагальнень видів, змісту і

природи інформаційної безпеки. Серед вітчизняних науковців, які досліджують цю тематику, можна виділити таких, як М. Ожеван, Г. Сашук, В. Циганов, О. Литвиненко, С. Даниленко, В. Горбулін, В. Ліпкан, Ю. Максименко, І. Громико, В. Желіховський. Серед зарубіжних авторів слід звернути увагу на дослідження таких зарубіжних дослідників, як Г. Почепцов, З. Бжезінський, Дж. Най, Д. Белл, М. Кастельс, Д. Дарендорф, К. Дойч, Г. Джоветт та інші. Щодо ґрунтовних досліджень інформаційного складника ведення протистояння у військових доктринах держав загалом і Російської Федерації конкретно, то в сучасній науковій літературі не достатньо широко висвітлено це питання, що дає змогу для подальшого глибокого дослідження.

Основною метою статті є аналіз сучасних загроз інформаційній безпеці України, які випливають із положень нової військової доктрини Російської Федерації, виявлення тенденцій у сфері інформаційного протистояння вздовж лінії Україна-РФ, РФ-НАТО, а також надання рекомендацій щодо послаблення впливу інформаційної пропаганди з боку проросійських ЗМІ.

Важливим змістовним складником національної безпеки є інформаційна безпека. Із зростанням науково-технічного прогресу буде зростати і важливість питання інформаційної безпеки громадянина, суспільства, держави. Тобто інформація стала чинником, який може призвести до значних технологічних аварій, військових конфліктів та поразок у них, дезорганізувати державне управління, фінансову систему. І чим вищий рівень інтелектуалізації та інформатизації суспільства, тим потрібнішою стає надійна інформаційна безпека, оскільки реалізація інтересів людей і держав усе більше здійснюється за допомогою інформатизації. Ураховуючи той факт, що під впливом інформаційних атак може цілеспрямовано змінюватися кругозір і мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, нав'язуватися ворожі інтереси, мотиви, спосіб життя, на перший

план виступає аналіз сутності та форм проявів сучасних методів прихованого агресивного впливу, вияву дій, що мають цілеспрямований агресивний характер і які суперечать інтересам національної безпеки, вироблення механізмів протидії їм в усіх напрямках [1].

Насамперед, важливо зрозуміти нові трактування понять війни та інформаційних протистоянь. На фоні стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, у світовій практиці міждержавних відносин відбувається послідовна трансформація війни або збройного протистояння класичного типу у війну змішаного типу. Поступово відходить у минуле образ війни як збройного протиборства із численними людськими жертвами. Натомість отримуємо образи іншої «війни» – інформаційної.

Разом з тим, уже звичною стала практика інформаційно-психологічного протиборства, яка, по суті, перетворилась у самостійний напрям зовнішньої політики розвинених держав. Зараз простежується реанімація ідеологічної боротьби часів «холодної війни» [2].

Провідні держави світу активно реалізують завдання створення й удосконалювання нелетальних систем ураження противника з використанням спеціальних сил і засобів інформаційно-психологічного впливу. Створюється й послідовно нарощується технологічний та інтелектуальний потенціал застосування подібної зброї у різноманітних її модифікаціях. Зазвичай, основою впровадження нових видів протистояння являється прийняття військової доктрини з відповідними орієнтаційними змінами пріоритетів [3].

У контексті анексії Криму та агресії Російської Федерації на Сході України надзвичайно важливо проаналізувати нову військову доктрину РФ.

26 грудня 2014 року президент Росії Володимир Путін підписав новий варіант військової доктрини країни. Про неї

активно писати ще влітку 2014 року, у ЗМІ було чимало спекуляцій на тему того, які напрями будуть визнані головними оборонними пріоритетами, чи будуть якісь кардинальні зміни, або нова доктрина буде піддана лише косметичній корекції.

Ще до аналізу військової доктрини РФ можна сміливо зауважити, що даний документ повинен був стати логічним завершенням політичного курсу Росії 2014 року, року, який різко змінив уже звичні міжнародні процеси. І в цьому світлі багатьом досвідченим експертам не було зрозуміло, що собою являтиме новий військовий курс В. Путіна.

Однак уже до кінця року багато позицій майбутнього документа почали набувати виразних контурів, остаточно ж усі питання зняла безпосередня публікація затвердженого варіанта нової військової доктрини, яка складається з 58 пунктів (у редакції від 2010 року був 51 пункт), багато з яких, у свою чергу, включають низку підпунктів [4].

Ще варто зазначити, що в XXI столітті російська військова доктрина переглядалась у 2000 та 2010 роках. Під час контент-аналізу документа, легко виявляється низка змін. У новій військовій доктрині можна умовно виділити три напрямки – військовий, внутрішньополітичний і зовнішньополітичний.

Основна зміна в зовнішньополітичному аспекті – повернення до таких понять, як «моделі розвитку», тобто – до практики ідеологічного протистояння. У доктрині версії 2000 року ці формулювання були розмиті, і навпаки, стверджувалося, що сучасний світ відходить від практики ідеологічних конфронтацій. У чинному документі питання глобального протистояння сил знову є актуальними, тобто є цілком реальний геополітичний противник. Зокрема, це стає зрозуміло з тверджень про те, що НАТО збільшує свою військову присутність у світі і «нарощує силовий потенціал». Іншими словами, замість обережних формулювань про посилення присутності Північноатлантичного альянсу в Європі, які мали місце в доктрині 2010 року, плацдарм сучасного геополітичного

протистояння позначений конкретно. НАТО детерміновано основним зовнішньополітичним опонентом Росії. Це прямо підтверджують тези з розділу 12 «Основні військові загрози»: «Нарощування силового потенціалу Організації Північноатлантичного договору (НАТО) і наділення її глобальними функціями, реалізованими в порушення норм міжнародного права, наближення військової інфраструктури країн-членів НАТО до кордонів Російської Федерації, серед іншого, через подальше подальшого розширення блоку... Розгортання (наращування) військових контингентів іноземних держав (груп держав) на територіях держав, суміжних з Російською Федерацією та її союзниками, а також у прилеглих акваторіях, зокрема, для політичного і військового тиску на Російську Федерацію». Крім цього, у даному розділі наявний досить актуальний за теперішніх умов підпункт «д», у якому йдеться: «... територіальні претензії до Російської Федерації і її союзників, втручання в їх внутрішні справи». Необхідність наявності цього пункту обумовлена, передусім, включенням у минулому році до складу РФ нових територій – Криму і Севастополя. Іншими словами, відповідно до цього пункту, будь-які спроби переглянути питання входження цих територій до складу РФ і претензії на ці території з боку тих чи інших держав будуть вважатися актами агресії [4], [5].

Є у новій військовій доктрині РФ і пункт, що стосується недопустимості встановлення в суміжних з Росією країнах ворожих режимів. При цьому, тут формулювання досить двозначне, і не виключає, по суті, навіть можливостей прямої участі Росії в розв'язанні ситуацій, здатних, де-факто, завдати шкоди її зовнішньополітичним інтересам. Ідеться, зокрема, і про режими, встановлені через військовий переворот. Нині цілком зрозуміло, що мається на увазі: Крим та Схід України - яскравий приклад цього пункту в дії.

Однак слід пам'ятати, що будь-яка кампанія, чи то військового, чи цивільного характеру, починається з підготовки інформаційно-ідеологічного підґрунтя. Саме тому велику увагу в новій військовій доктрині Російської Федерації надано медіа та їх ролі в сучасних війнах. Якщо підсумувати, то саме медіа, згідно з новою доктриною, є чи не найважливішою зброєю війни на сучасному етапі розвитку людства.

У класичному вигляді головна загроза інформаційній безпеці України – це загроза впливу Росії на інформаційну інфраструктуру, інформаційні ресурси, на свідомість цільової аудиторії українського суспільства та підсвідомість особистості з метою нав'язати бажану систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності. Результатом цього стає можливість керувати поведінкою мас, що веде до внутрішньодержавної дестабілізації [6].

Повертаючись до аналізу військової доктрини РФ, то у зв'язку з посиленням ролі медіа окремо обумовлюється і можливість за допомогою їх впливати на внутрішньополітичну ситуацію не лише за кордоном, а й на території самої Росії. У цьому контексті ЗМІ можуть стати латентною зброєю зовнішньої експансії потенційного противника, і в цьому зв'язку Україні потрібно приділяти значну увагу суверенному інформаційному простору.

Детально про інформаційні загрози сказано в підпункті «в» розділу 13: «... діяльність з інформаційного впливу на населення, насамперед на молодих громадян держави, що має на меті підрив історичних, духовних і патріотичних традицій у сфері захисту Вітчизни» [4], [7]. Іншими словами це означає запровадження жорсткої цензури в додаток до внутрішньої пропаганди. Важливо зазначити, що ні в доктрині 2000 року, ні в її редакції 2010-го немає подібних пунктів. Немає там і такої підвищеної уваги до внутрішньополітичної ситуації взагалі. Резюмуючи, виходить, що доктрини 2000 і 2010 років не

надають інформаційному впливу на населення настільки високого рівня загрози, як це передбачено в поточній військовій доктрині. Відповідно і вплив на населення зовнішніх противників стає одним із ключових способів маніпуляції. У цьому положенні криється основний виклик і загроза інформаційній безпеці України.

Сам сучасний військовий конфлікт, згідно з новою доктриною, є «комплексним застосуванням військової сили, політичних, економічних, *інформаційних та інших заходів невійськового характеру, що реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій*» [4]. По суті, дається визначення поняття сучасна війна – як не тільки протистояння безпосередньо збройних сил, а як комплексне протистояння, що не обов'язково включає в себе прямий збройний конфлікт. Війна може повністю вестися на інформаційному полі.

Тут доцільно розглянути нові особливості ведення інформаційних кампаній. Протиборства епохи глобального інформаційного суспільства вирізняє принцип демасифікації, заснований на використанні інформації для досягнення бажаних ефектів з істотним обмеженням кількості бойових чинників у конкретному місці за одночасного збільшення швидкості і темпу переміщення військ на полі бою для того, щоб утруднити противнику можливість своєчасно помітити таке переміщення. Цей принцип війни вимагає збільшення кількості і якості джерел інформації як у районі бойових дій, так і поза ним, що забезпечується за рахунок об'єднання в єдину систему даних, отримуваних розвідкою, системами спостереження і розпізнавання, використанням сенсорів як головних маневрених елементів, датчиків як інструментів морально-психологічного впливу [8].

Теорія мережевих війн розглядає сучасні збройні конфлікти як такі, що розгортаються в чотирьох суміжних

сферах людської діяльної структури: фізичній, інформаційній, когнітивній (розумовій), соціальній. Кожна з означених структур має важливе самостійне значення, але вирішальний ефект у мережних війнах досягається за рахунок синергії: односпрямованої кооперативної дії різних чинників, усіх елементів у їх системній сукупності [9]. Російська пропаганда, дезінформація та інформаційні вкидання останнім часом стали щоденними атрибутами політичних і військових подій. Нині нікого не здивуєш повідомленнями про інформаційні атаки на комп'ютерні системи українських державних установ, про викрадення конфіденційних даних із закритих мереж або про поширення неправдивої інформації.

Головне завдання інформаційної агресії Росії щодо України полягає в маніпулюванні масами, дезорієнтації та дезінформації громадян, залякуванні народу своєю могутністю. Російська пропаганда діє за кращими зразками Й. Геббельса. Однозначно можна сказати, що інформаційна кампанія проти України почалася задовго до Євромайдану. Кремль настирливо гнув свою лінію, що світле майбутнє України лише в Митному союзі та найглибшій інтеграції з Росією [10].

Як виявилось, Україна не була готовою до ведення такого роду протистоянь. Нові виклики з боку Російської Федерації несуть глибоку загрозу інформаційній безпеці нашої держави. Забезпечення воєнно-інформаційної безпеки потребує оновлення, розроблення й практичне втілення в життя нормативно-правової бази концепції інформаційної політики у сфері оборони на засадах визначення відповідних національних інтересів, загроз і викликів у сфері інформаційної безпеки.

Тому варто визначити головні негативні чинники, які зумовлюють сучасний стан українського інформаційного простору, зокрема:

- відсутність чіткої скоординованої державної інформаційної політики за умов наявності й активного виконання кількох, на жаль, недостатньо скоординованих

державних програм за такими напрямками, як інформатизація, формування і захист національного інформаційного ресурсу і простору тощо;

- інвестування інформаційних структур (як державних, так і приватних) за «залишковим принципом» унаслідок економічних причин;

- експансія в Україну зарубіжних виробників інформаційної продукції, що об'єктивно переважають національних за якістю продукції, економічними можливостями, а також застосовують агресивну ринкову стратегію;

- недостатній професійний рівень працівників інформаційної сфери, брак вітчизняної системи їхньої підготовки (найбільше це стосується електронних ЗМІ та нових інформаційних, зокрема, глобальних систем);

- технічне відставання інформаційної інфраструктури і її повна залежність від постачання іноземної техніки, занепад вітчизняної телекомунікаційної промисловості [11].

Кожен із наведених чинників здатний зруйнувати національний інформаційний простір, що призведе до негативних наслідків для держави і суспільства. Тому для усунення чи послаблення впливу цих чинників недостатньо окремих дій. Існує нагальна потреба в розробленні та втіленні саме комплексу заходів з реформування національної інформаційної діяльності.

Першочерговим завданням уряду України має бути перегляд політику інформаційної безпеки передусім у соціокультурному вимірі, зупинивши пропагандистський вплив з боку російських медіа. Паралельно повинна проводитися підготовка висококваліфікованих фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій. Наступним етапом має бути створення потужного державного медіаканалу, який буде проводити роботу з нейтралізації наслідків інформаційних атак

Російської Федерації та інших інформаційних опонентів України.

Майбутнє української держави має будуватися на тому факті, що інформація – ресурс силового протиборства в сучасному світі, рівнозначний військовій потужності та економічному потенціалу; що в Україні завжди будуть противники в цій сфері, з якими доведеться домовлятися і шукати паритет. Загалом держава, яка прагне зберегти власний суверенітет і незалежність, повинна надавати значення посиленню чотирьох силових складників – економічному, військовому, дипломатичному та інформаційному. Яскравим прикладом тут може слугувати досвід США. 16 травня 2011 р. на сайті Білого дому був опублікований документ «The US International Strategy for Cyberspace». У ньому були сформульовані ключові напрямки діяльності американської дипломатії в питаннях формування світової інформаційної сфери. За ним нині працює весь американський зовнішньополітичний корпус. В останні рік-півтора ми бачимо подібні дії і в уряді Російської Федерації. Вони чітко простежуються за кроками реформування «РИА-Новости» [12].

Підсумовуючи вищевикладений матеріал та повертаючись до аналізу нової військової доктрини Росії, можна узагальнити тенденції, що випливають з документа. Якщо раніше в риториці російського уряду йшлося про оптимізацію кількості військових структур, то нині уже йде мова про удосконалення структури. Це може свідчити, що від 2010 до 2014 року Росія наростила достатню кількість військ, і не лише летального характеру, як бачимо з інформаційних загроз Україні. Ця теза підтверджується наступним висновком, що якщо раніше йшлося про створення сил цивільної оборони постійної готовності, то нині уже говориться про їх розвиток – наочним прикладом слугує поява величезного масиву відповідної інформації під час агресії Росії проти України [13].

Що цікаво, відкритість і загальнодоступність нової військової доктрини РФ говорять про те, що крім внутрішніх адресатів, є ще й адресати зовнішні. До них можна зарахувати країни й уряди сусідніх з Росією країн, що входять у зону так званих "геополітичних інтересів" Росії, яким у документі в дійсності гарантується захист від недружнього впливу наших ідеологічних ворогів [14]. Для країн потенційних противників у військовій доктрині теж є цілком конкретне повідомлення: у документі чітко розставлено демаркаційні стовпчики для країн НАТО, дуже точно і недвозначно вказуючи на ту червону лінію, яку краще не перетинати. Як і раніше, Україна, на думку В. Путіна, перебуває у внутрішньому колі геополітичних інтересів Росії.

Нова військова доктрина Російської Федерації являється, одночасно, і підсумком диктаторського правління Володимира Путіна і дорожньою картою на наступні роки. Документ підводить підсумок того, що було зроблено за останні 3 – 5 років і окреслює план дій на такий же період. Ураховуючи озвучені нові актуальні загрози інформаційній безпеці України, стає зрозуміло, що справжнє протистояння ще попереду.

Література

1.Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навчальний посібник. – К.: КНТ, 2006. – 280 с.

2.Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Akademia, 1999. – 788 с.

3.Почепцов Г. Теория коммуникации. – М. : Рефл-бук, 2001.

4.Сайт Президента РФ. Военная доктрина Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.kremlin.ru/ref_notes/461

5.Putin Signs New Military Doctrine Naming NATO as Russia's Top Threat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/putin-signs-new-military-doctrine-naming-nato-as-russia-s-top-threat>

6. Горбулін В.П. Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 3. – С. 11 – 18.

7. Yes, Russia's Military Is Getting More Aggressive [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foreignpolicy.com/2014/12/30/yes-russias-military-is-getting-more-aggressive/>

8. Сашук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php

9. Расторгуев С.П. Информационная война. – М.: Радио и связь, 1998. – 415 с.

10. Бабінська М. Проблеми інформаційної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nato.pu.if.ua/journal/2009/2009-2.pdf>

11. Хімей В. Основні сучасні проблеми інформаційної безпеки України / / Теле- та радіожурналістика ; випуск 13. - 2014. С. 127 – 132.

12. Даниленко С. Информационная война России против Украины: уроки для Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/opinions/informacionnaja-vojna-rossii-protiv-ukrainy-uroki-dlja-evropy-291526/>

13. Everyone Lies: The Ukraine Conflict and Russia's Media Transformation. Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy. Discussion Paper Series. #D-88, July 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2014/07/d88-dougherty.pdf>

14. Інформаційно-аналітичний центр РНБО України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/11/25/matritya-informatsiynoyi-bezpeki-ukrayi>

The article examines the provisions of the new Military Doctrine of the Russian Federation looking for presence of her latent threat, especially for information security of Ukraine. Given the fact that previous military operations were accompanied by a change in Russia's military doctrine, it is logical to assume that these documents directly or indirectly encrypted tools and techniques to achieve military objectives.

Keywords: military doctrine, information security, information warfare, Ukraine, Russia, propaganda.

В статье комплексно исследуются положения новой военной доктрины Российской Федерации на наличие в ней латентной угрозы, прежде всего, информационной безопасности Украины. Учитывая то, что предыдущие военные операции РФ сопровождались изменением военной доктрины, то логично будет предположить, что в данных документах прямо или косвенно зашифрованные средства и методы достижения военных целей.

Ключевые слова: военная доктрина, информационная безопасность, информационная война, Украина, РФ, пропаганда